

Jerzy Melibruda

Polskie problemy alkoholowe*

I. Spożycie alkoholu w Polsce w 1993 r.

Po gwałtownym wzroście w latach 1989/92 w 1993 r. spożycie alkoholu w Polsce utrzymywało się nadal na bardzo wysokim, nie notowanym w poprzednich dekadach poziomie.

Ostatni rok nie przyniósł tu większych zmian. Wprawdzie wyniki badań ankietowych wskazują na kilkunastoprocentowy wzrost w stosunku do roku poprzedniego, to jednak inne wskaźniki, np. zachorowalność na psychozy alkoholowe, sugerują stabilizację.

Biorąc pod uwagę różne źródła danych oraz metody analizy konsumpcji alkoholu szacować można na poziomie 10–11 litrów stuprocentowego alkoholu na statystycznego mieszkańca kraju (w 1992 r. spożycie szacowano podobnie, na poziomie 11 litrów 100% alkoholu). Stanowi to około 50% wzrost w stosunku do wielkości spożycia odnotowanej w badaniach w 1989 r. Można to porównać ze spożyciem w końcu lat dwudziestych wynoszącym 11,6 litra!

Należy zaznaczyć, że dane GUS dotyczące sprzedaży napojów alkoholowych, oparte na informacjach z Ministerstwa Przemysłu i Handlu, które określają średnie spożycie na znacznie niższym poziomie (około 7 l 100% alkoholu), nie mogą być przyjęte jako wiarygodne, gdyż nie uwzględniają nierejestrowanej sprzedaży napojów alkoholowych. Podana w niniejszym sprawozdaniu wysokość średniego spożycia została ustalona na podstawie danych pochodzących z kilku źródeł i różnych metod obliczania (m.in. badania socjologiczne, wskaźniki ze statystyk medycznych — ilość psychoz alkoholowych, marskość wątroby, zatrucie).

Obecnie Polska znajduje się w pierwszej dziesiątce krajów o najwyższym na świecie spożyciu (w końcu lat 80-tych statystyki światowe określały miejsce Polski w połowie trzeciej dziesiątki). Należy dodać, że w 2/3 krajów europejskich (według ocen WHO) średnie spożycie w ostatnich latach zmniejszyło się.

Udział napojów wysokoprocentowych w ogólnym spożyciu wynosi obecnie 63% podczas gdy w 1992 r. kształtował się na poziomie 58% (w 1989 r. wynosił 69,4%). Nieznacznie wzrasta również, w ogólnej strukturze spożycia konsumpcja wina i wynosi około 13% podczas gdy przed rokiem nie przekraczała ona 10% (w 1989 r. było to 15,1%). Zmniejszył się natomiast procentowy udział piwa, w 1993 r. jego spożycie stanowiło około jednej czwartej całości wypijanego w Polsce alkoholu (24,5%), rok wcześniej ponad 32% (w 1989 r. — 15,5%).

* Niniejszy tekst stanowi zmodyfikowaną wersję referatu wygłoszonego przez Jerzego Melibrudę — Szefa Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na posiedzeniu naukowym Towarzystwa w dn. 28 października 1994 r.

Zmiany w strukturze spożycia sugerują powrót do tradycyjnych wzorów picia. Wzrosło spożycie napojów spirytusowych – czystej wódki pijemy obecnie o 29% więcej, niż w 1992 r. co oznacza, że umocniliśmy swoją pozycję w ścisłej światowej czołówce konsumentów tego napoju; statystyki światowe umieszczają nas na pierwszym miejscu nie podając jednak rzeczywistego spożycia u naszych wschodnich sąsiadów (wg oficjalnych statystyk międzynarodowych World Drink Trends 1993; dane za rok 1991).

W znacznie mniejszym stopniu wzrosło spożycie win; spadło nieznacznie spożycie piwa. Około 3/4 wzrostu spożycia alkoholu ogółem jest wyjaśniane przez dynamikę konsumpcji wódek.

Odsetek konsumentów wódek nie uległ w ostatnim roku zmianie. Oznacza to, że wzrost spożycia dokonał się dzięki zwiększeniu spożycia przez tych, którzy poprzednio pili wódkę. Ich konsumpcja jednorazowa zwiększyła się nieznacznie, wzrosła natomiast o blisko 20% częstotliwość picia. Widać, że nowy, tzw. „zachodni” wzór częstego picia małych porcji niskoprocentowych napojów dołączył do polskiej tradycji wypijania dużych ilości przy jednej okazji.

Najbardziej widoczne są przemiany w konsumpcji piwa. Po kilku latach ekspansji tego napoju, spadła nie tylko liczba konsumentów, ale również częstotliwość picia. Jednak jego konsumpcja jest ciągle dużo wyższa niż w końcu lat 80-tych. Podobnie jak przy winie, rośnie konsumpcja jednorazowa piwa. Wydaje się, że w napojach niskoprocentowych tj. piwie i winie zaczynamy ponownie szukać ich właściwości intoksykacyjnych. Niepokoi również stale powiększanie się grupy osób pijących najczęściej (codziennie) o 6% rocznie, oraz upodabnianie się stylu picia młodzieży do wzorców picia tejże grupy.

Piwo nie zastępuje napojów spirytusowych. Zdecydowana większość jego konsumentów, to również konsumenci wódki. Nie wypiera jej również piwo z tradycyjnych uroczystości rodzinnych i towarzyskich. Pije się je głównie bez okazji.

Głównym intoksykantem pozostaje wódka. Około 70% zarejestrowanych w badaniach ankietowych przypadków jej konsumpcji musiało skończyć się przekroczeniem progu nietrzeźwości, a 13% – silnym upiciem.

Według samooceny badanych blisko 30% z nich upiło się przynajmniej raz w roku a około 8% upija się częściej niż raz na miesiąc.

Szczególnie wysokie spożycie wódki notuje się podczas niezaplanowanych spotkań towarzyskich oraz picia bez okazji. Warto zwrócić uwagę, iż liczbę takich sytuacji oraz ilość wypijanego alkoholu, można zmniejszyć ograniczając dostępność alkoholu.

W latach 1989–1993 daje się zaobserwować tendencję do „przesuwania się” rozkładu spożycia w kierunku wyższych wartości. Maleją odsetki osób pijących mało, rośnie zaś wielkość grupy pijących najczęściej.

Odsetek abstynentów, po gwałtownym spadku na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, w ciągu ostatniego roku praktycznie nie uległ zmianie – wynosi obecnie około 11%. Utrzymuje się, obserwowana w latach osiemdziesiątych, niska pozycja abstynentów w strukturze społecznej.

Poziom spożycia jest najsilniej zróżnicowany przez płeć i przez wiek. Mężczyźni piją ponad pięć razy więcej niż kobiety. Wyraźny spadek spożycia notuje się dopiero po sześćdziesiątym roku życia. U mężczyzn, poziom spożycia spada wraz ze wzrostem wykształcenia. Kobiety z wykształceniem podstawowym zachowują największą wstrzemięźliwość.

Również dochody różnicują poziom konsumpcji mężczyzn i kobiet. Najmniej piją mężczyźni o średnim poziomie dochodów, podczas gdy spożycie kobiet rośnie wraz ze wzrostem dochodów. Na uwagę zasługuje bardzo wysoki poziom spożycia u bezrobotnych. To ostatnie zjawisko może oznaczać zagrożenie dla programów aktywizacji zawodowej finansowanych z budżetu państwa.

Badania nad spożyciem napojów alkoholowych przez młodzież pokazują radykalny wzrost konsumpcji na przestrzeni ostatnich czterech lat.

Wśród piętnastolatków o 50% zmniejszyła się liczba tych, którzy nigdy nie pili alkoholu, zaś niemal dwukrotnie wzrosła ilość tych, którzy pili w ciągu ostatnich czterech dni przed badaniem: dwukrotnie wzrosła też liczba dziewcząt, które w ciągu tego czasu upiły się; liczba chłopców pijących wódkę w ciągu ostatnich 15-tu dni przed badaniem wzrosła dwukrotnie, zaś w populacji dziewcząt trzykrotnie.

Zarejestrowane w badaniach ankietowych tendencje znajdują potwierdzenie w odczuciach badanych. Dostrzegają oni wzrost spożycia oraz zwiększenie się liczby pijących w stosunku do końca lat osiemdziesiątych. Potwierdzają też wzrost liczby nietrzeźwych w miejscach publicznych. Jedyną pozytywną tendencją obserwowaną przez respondentów jest znaczący spadek picia w miejscu pracy.

Wysokie spożycie alkoholu ma negatywny wpływ na klimat społeczny kraju. Blisko połowa badanych uważa, że w ciągu ostatnich lat wzrosło poczucie zagrożenia ze strony nietrzeźwych. Około 40% respondentów było, w czasie ostatnich 12 miesięcy, zaczepianych przez nietrzeźwych, a co trzeci został przez nich pobity. Oznacza to, że rocznie około 1 miliona osób pada ofiarą agresji fizycznej ze strony pijanych.

II. Źródła wzrostu konsumpcji alkoholu w Polsce.

Wśród wielu czynników, które miały bezpośredni wpływ na duży wzrost spożycia napojów alkoholowych w ciągu ostatnich czterech lat można wymienić:

- * wzrost dostępności alkoholu i niskie ceny wysokoprocentowych napojów alkoholowych;
- * wzrost atrakcyjności oferty rynkowej;
- * zmiany obyczajów i postaw konsumpcyjnych;
- * promocja i reklamowanie napojów alkoholowych;
- * nowe problemy społeczno-ekonomiczne.

Radykalnie zwiększyła się liczba miejsc, w których o każdej porze dnia i nocy można kupować wszystkie rodzaje napojów alkoholowych. Stoiska alkoholowe stały się niemal stałym elementem większości polskich sklepów.

Sprzedawany tam alkohol często był również nielegalnego pochodzenia. Według szacunków Komendy Głównej Policji znaczny procent (30–40) obecnego na rynku alkoholu pochodziło z nielegalnej produkcji (nielegalne rozlewnie na terenie kraju) lub z przemytu. Ujawnione przestępstwa, w ocenie funkcjonariuszy Komendy Głównej Policji stanowią jedynie fragment większej całości.

Innym czynnikiem tak znacznego spożycia alkoholu jest relatywnie niska (od kilku lat stale obniżająca się) cena wyrobów spirytusowych wobec średniego miesięcznego wynagrodzenia. Należy podkreślić, iż sytuacja ta stanowi wyraźne naruszenie przepisów ustawy o wychowaniu w trzeźwości przez Ministra Finansów. W art. 10 ust. 1 jednoznacznie określono zasady polityki cenowej wobec alkoholu mówiąc, iż „struktura cen napojów alkoholowych powinna wpływać na ograniczenie spożycia tych napojów, a w szczególności napojów zawierających powyżej 18% alkoholu. Ceny tych napojów powinny być ustalane na poziomie wyprzedzającym wzrost dochodów ludności”. Zapis ten jest podwójnie nieprzestrzegany, nie tylko ceny wódki relatywnie obniżają się (w 1983 r. za średnią miesięczną pensję można było kupić 22 butelki czystej wódki 0,5 l. w 1989 już 48 butelek, zaś obecnie 67 butelek) ale również cena alkoholu zawartego w wódce jest znacznie niższa niż cena tego samego alkoholu zawartego w napojach niskoprocentowych (piwie i winie).

Warto również zwrócić uwagę na fakt pojawienia się na rynku bardzo dużej ilości nowych, różnorodnych, smacznych i atrakcyjnie opakowanych napojów alkoholowych.

Innym czynnikiem mającym znaczący wpływ na poziom konsumpcji alkoholu są zmiany obyczajowe, moda i pewien styl zachowania jaki od kilku lat utrwała się w środowiskach młodzieżowych. Podobnie jak w innych krajach europejskich popijanie napojów alkoholowych stało się stałym elementem spędzania wolnego czasu przez młodych ludzi.

Jest to połączone z bardzo aktywną kampanią promocji i reklamy alkoholu, w szczególności piwa. Wzrost spożycia piwa, ponad trzykrotny w stosunku do 1989 r. spowodowany został, w dużym stopniu, dzięki rosnącej popularności tego napoju w populacji nastolatków. Większość młodych ludzi nie tylko nie zdaje sobie sprawy z potencjalnych szkód na jakie naraża swoje zdrowie częstym używaniem tego trunku ale również przekonana jest, iż pijąc piwo — nie pije alkoholu. Szczególnie poważny może być wpływ tego stanu rzeczy na rozwój zjawiska narkomanii — zdaniem specjalistów amerykańskich zwiększające się spożycie piwa wśród młodzieży toruje drogę do kontaktu z narkomanami, co wydają się potwierdzać bieżące obserwacje polskie.

Wśród pozostałych czynników wzrostu spożycia wymienić należy gwałtowną zmianę społeczno-gospodarczą jaka dokonała się w ciągu ostatnich kilku lat przynosząc szereg nowych, nieznanych wcześniej zjawisk i problemów np. bezrobocie. Sprzyjają temu również przemiany w istniejącym systemie wartości np. interpretacja pojęcia wolności wiążąca tę kategorię z dostępnością i możliwością swobodnego korzystania z alkoholu, bez odpowiedniego nacisku na związek wolności z odpowiedzialnością.

III. Mapa polskich problemów alkoholowych.

Już od kilku lat rezygnuje się ze stosowania terminu „alkoholizm” jako centralnej kategorii ujmującej wszystkie szkody związane z nadużywaniem alkoholu. Zgodnie z terminologią międzynarodową taką kategorią obejmującą różne rodzaje szkód jest termin „problemy alkoholowe” pozwalający na bardziej precyzyjne określenie celów i metod zmniejszania lub usuwania tych szkód. W aktualnej sytuacji należy więc wyróżnić następujące rodzaje polskich problemów alkoholowych;

1. Szkody występujące u osób pijących:

a) Samoniszczenie osób uzależnionych od alkoholu — tzw. „alkoholików” (około 1 mln osób), aktualnie leczy się około 80–100 tys. osób;

b) uszkodzenia zdrowia u dorosłych osób nadmiernie pijących (oznacza część pacjentów leczących się w placówkach podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej z powodu zaburzeń układu trawiennego, krążenia, neurologicznego, chorób płuc, nowotworów, urazów, itd., — około 2 mln osób;

c) uszkodzenia rozwoju psychofizycznego i kariery edukacyjnej pijącej młodzieży (istotne zagrożenie 10–15% populacji młodzieży 14–18 r.ż.).

2. Szkody występujące u członków rodzin alkoholowych.

Występują one u ponad 4 mln osób (dorosłych i dzieci) i obejmują przede wszystkim schorzenia psychosomatyczne i zaburzenia emocjonalne spowodowane chronicznym stresem oraz demoralizację, ubóstwo i obniżenie szans kariery życiowej.

3. Alkoholowa dezorganizacja środowiska pracy.

Obejmuje przede wszystkim absencję i wypadki, obniżenie wydajności pracy. Spożycie alkoholu w miejscu pracy ostatnio się zmniejszyło, obserwuje się natomiast coraz większą alkoholową patologizację populacji bezrobotnych.

4. Naruszenia prawa i porządku przez osoby nietrzeźwe.

Do najważniejszych problemów należą: przestępczość osób nietrzeźwych, prowadzenie pojazdów w stanie nietrzeźwości oraz alkoholowe zaburzenia zachowania w miejscach publicznych.

5. Naruszenia prawa związane z obrotem alkoholem.

Najważniejsze problemy to:

a) nielegalny import, produkcja i sprzedaż napojów alkoholowych (wielkość tego zjawiska szacuje się na około 40% legalnego obrotu);

b) sprzedaż alkoholu osobom nieletnim i nietrzeźwym;

c) reklama i propagowanie napojów alkoholowych.

Zdaniem międzynarodowych ekspertów straty ekonomiczne związane z nadużywaniem alkoholu szacuje się w krajach EWG na poziomie do 6% globalnego produktu narodowego brutto. W Polsce straty te należy oszacować wyżej o około 25%, w związku z bardziej destruktywnym sposobem picia, co może oznaczać straty rzędu około 120–130 bilionów zł.

Należy podkreślić, że duże rozmiary szkód związanych z obecnością alkoholu w życiu codziennym występują w bardzo wielu krajach i nie są tylko polską specjalnością. Dlatego profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych stanowi w krajach cywilizowanych przedmiot zorganizowanej działal-

ności wielu instytucji i specjalistów oraz jest wyodrębnionym zadaniem administracji rządowej i samorządowej.

Społeczna ocena sytuacji jest znamieną: Polacy w badaniach opinii publicznej sytuują problemy alkoholowe na TRZECIM miejscu na liście zagrożeń (po bezrobociu i zubożeniu) i ujawniają negatywną ocenę powyższych zjawisk.

IV. Oszacowanie zasobów zaradczych i deficytów.

Na wielkość szkód wynikających z problemów alkoholowych wpływają rozmiary i struktura konsumpcji lecz także ilość i jakość działań podejmowanych w celu rozwiązywania tych problemów.

Konieczne jest więc dążenie zarówno do ograniczenia spożycia alkoholu jak też rozwijanie różnych form działalności zapobiegawczej i naprawczej ukierunkowanej na zwiększenie zdolności do radzenia sobie z tymi problemami, które istnieją.

W ciągu ostatnich kilku lat w Polsce, oprócz wzrostu konsumpcji można zaobserwować występowanie pewnych pozytywnych zjawisk, które mogą być wykorzystane do lepszego radzenia sobie z polskimi problemami alkoholowymi.

Aktualnie można do nich zaliczyć:

- obecność 6–8 tysięcznej grupy przedstawicieli różnych zawodów (pedagodzy, psychologzy, pielęgniarzy, pracownicy społeczni, itd.), którzy już zostali przeszkoleni w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych;

- opracowane i praktycznie sprowadzone nowe metody oraz programy profilaktyczne i naprawcze o zasięgu ogólnopolskim, wojewódzkim i gminnym;

- zainteresowanie samorządów gminnych rozwiązywaniem problemów alkoholowych (około 30% gmin w 1993 r. zainicjowało zorganizowane formy działalności);

- rozwój działalności środowisk wzajemnej pomocy (Wspólnota Anonimowych Alkoholików, Federacja Klubów Abstynenckich, Krucjata Wyzwolenia Człowieka, itd.);

- działalność Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, profesjonalnej agencji Ministra Zdrowia, która udziela specjalistycznej pomocy ludziom, organizacjom i instytucjom zajmującym się rozwiązywaniem problemów alkoholowych, prowadzi szkolenia, publikuje wydawnictwa edukacyjne i opracowuje nowe metody i programy profilaktyczne.

Do największych deficytów utrudniających radzenie sobie z problemami alkoholowymi można zaliczyć:

- bardzo niski poziom wiedzy o problemach alkoholowych i sposobach ich rozwiązywania, zarówno wśród przedstawicieli różnych zawodów i decydentów jak i w szerokich warstwach społecznych;

- brak środków finansowych na realizację potrzebnych i sprawdzonych programów;

niska skuteczność i zaniedbania instytucji odpowiedzialnych za działania służące rozwiązywaniu problemów alkoholowych.

V. Podstawowe strategie programu działań w latach 1994/1995.

1. Racjonalne i elastyczne ograniczenie dostępności alkoholu poprzez regulacje podatkowe i celne (z uwzględnieniem istniejących zobowiązań międzynarodowych) oraz systematyczna kontrola działalności gospodarczej napojami alkoholowymi.

2. Budowanie skutecznych form kontroli prawnej i społecznej nad szkodliwymi formami postępowania osób nadużywających alkoholu (w szczególności przeciwdziałania przemocy w rodzinach alkoholowych).

3. Profilaktyczne programy informacyjne i psychoedukacyjne wpływające na postawy i umiejętności ważne dla zdrowia i trzeźwości, w szczególności wobec młodzieży i grup podwyższonego ryzyka.

4. Zwiększenie skuteczności i dostępności terapii dla osób uzależnionych od alkoholu oraz dla członków ich rodzin.

5. Szkolenie przedstawicieli wybranych zawodów w zakresie nowoczesnych strategii i metod rozwiązywania problemów alkoholowych.

6. Wspieranie działalności środowisk wzajemnej pomocy osób z problemami alkoholowymi oraz stowarzyszeń prowadzących programy profilaktyczne i naprawcze.

Założenia Narodowego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Program ten stanowi integralną część Narodowego Programu Zdrowia przyjętego do realizacji w 1993 r.

1. Podstawowe cele programu to:

– zapobieganie powstawaniu nowych problemów alkoholowych oraz zmniejszenie rozmiarów tych, które aktualnie występują;

– zwiększenie zdolności do radzenia sobie z istniejącymi problemami.

2. Warunkami koniecznymi do osiągnięcia tych celów są:

– ograniczenia i zmiana struktury spożycia napojów alkoholowych;

– ulepszenie postępowania obywateli i instytucji w sytuacjach związanych z używaniem i nadużywaniem alkoholu.

Priorytetowe kierunki działań

1. Zmniejszenie ilości alkoholu pitego przez młodzież

Najważniejsze sposoby działania to:

ograniczenie możliwości zakupu i spożycia alkoholu przez niepełnoletnich,

wdrażanie psychospołecznych metod uczenia postaw i umiejętności służących zdrowemu i trzeźwemu życiu

ograniczenia działań promujących picie przez młodzież,

– interwencje profilaktyczne wobec grup podwyższonego ryzyka (dzieci

z rodzin alkoholowych, mieszkańcy internatów hoteli robotniczych, żołnierze).

2. Najważniejsze sposoby działania to:

- uczenie wczesnego rozpoznawania sygnałów wskazujących na rozwijanie się procesu uzależnienia się,
- uczenie osobistych umiejętności kontrolowania rozmiarów i wzorów picia,

zwiększenie skuteczności interwencji wobec zaburzeń zachowania wynikających z nadmiernego picia.

3. Zmniejszenie śmiertelności i degradacji psychofizycznej osób uzależnionych:

Najważniejsze sposoby działania to:

- zwiększenie dostępności niezbędnych oddziaływań terapeutycznych;
- poprawa skuteczności profesjonalnej terapii uzależnień i innych usług leczniczych (psychiatrycznych, internistycznych, itd.).
- wspieranie działalności środowisk wzajemnej pomocy.

4. Zmniejszanie rozmiarów uszkodzeń zdrowia spowodowanych nadużywaniem alkoholu:

Najważniejsze sposoby działania to:

- wprowadzenie metod wczesnego diagnozowania zagrożeń zdrowotnych związanych z piciem i paleniem oraz interwencji uczących się abstynencji lub kontrolowania picia oraz abstynencji nikotynowej do podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej a także do instytucji związanych z edukacją i rozwojem zawodowym,
- edukacja społeczna na temat sytuacji i czynników ryzyka oraz sposobów zapobiegania zagrożeniom alkoholowym.

5. Zmniejszenia ilości i dolegliwości alkoholowych zaburzeń życia rodzinnego (przemocy i zaniedbań):

Najważniejsze sposoby działania to:

- zwiększenie skuteczności interwencji prawno-administracyjnych wobec przemocy i innych zaburzeń funkcjonowania rodziny powodowanych przez picie alkoholu,
- zwiększenie dostępności i skuteczności zorganizowanych form pomocy psychologicznej i społecznej dla członków tych rodzin,
- inicjowanie i wspieranie stowarzyszeń samoobrony i środowiskowych grup społecznej obrony przed przemocą.

6. Zmniejszenie ilości wypadków oraz strat ekonomicznych spowodowanych nietrzeźwością w miejscu pracy;

- edukacja nadzoru w zakresie wczesnego rozpoznawania i interwencji,
- ułatwienie pracownikom uzależnionym dostępu do pomocy profesjonalnych placówek odwykowych i środowisk wzajemnej pomocy,
- kampanie edukacyjne w miejscu pracy.

7. Zmniejszenie udziału nietrzeźwości wśród przyczyn naruszania prawa i porządku publicznego;

Najważniejsze sposoby działania to:

- modernizacja i zwiększenie skuteczności terapii osób uzależnionych prowadzonej w zakładach karnych,

- rozszerzenie zakresu stosowania terapeutycznych zaleceń probacyjnych wobec sprawców przestępstw i wykroczeń związanych z nadużywaniem alkoholu,

- zmniejszenie ilości osób prowadzących pojazdy w stanie nietrzeźwości poprzez przedłużenie okresu zatrzymania prawa jazdy po tym wykroczeniu i wprowadzenie obowiązku uczestnictwa w specjalnym programie edukacyjnym jako warunku odzyskania.

8. Zmniejszenie rozmiarów naruszeń prawa na rynku alkoholowym;

Najważniejsze sposoby działania to:

- utworzenie zintegrowanego systemu monitorowania ilości alkoholu na rynku,

- rozszerzenie zakresu interwencji policji i służb porządkowych wobec nielegalnego handlu i łamania przepisów ustawy,

- uszczelnienie granic wobec prób przemytu alkoholu.

9. Promowanie postaw społecznych ważnych dla profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych;

Najważniejsze sposoby działania to:

- wdrażanie do życia społecznego i gospodarczego postaw integrujących akceptację alkoholu w życiu zdrowych i dorosłych ludzi oraz racjonalną kontrolę nad obecnością alkoholu w życiu codziennym,

- budowanie akceptacji społecznej dla niezbędnych decyzji, które częściowo ograniczają dostępność i zmniejszają swobodę konsumpcji alkoholu,

- propagowanie powściągliwości i samoograniczania rozmiarów spożycia alkoholu jako wzorów postępowania specyficznych dla grup społecznych o wysokim prestiżu,

- opracowanie profesjonalnych kampanii edukacyjnych wykorzystujących środki społecznej komunikacji.

10. Tworzenie bazy materialnej, organizacyjnej i merytorycznej dla realizacji programu;

Najważniejsze sposoby działania to:

- wykorzystanie zasobów merytorycznych i organizacyjnych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych jako instytucji koordynującej realizację Programu oraz współpracujących z nią instytucji przygotowujących rozwiązania technologiczne i koncepcyjne,

- wykorzystanie pełnomocników wojewodów jako specjalistów koordynujących programy profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych,

- przygotowanie programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na szczeblu gminnym,

- wsparcie materialne, edukacyjne i lokalowe dla podmiotów niepaństwowych zajmujących się rozwiązywaniem problemów alkoholowych,

- realizacja programów badań naukowych wyjaśniających mechanizmy uzależnienia, współuzależnienia oraz weryfikujących skuteczność oddziaływań terapeutycznych i profilaktycznych.